

Litir do Luchd-ionnsachaidh

le Ruairidh MacIlleathain

A special programme, in the form of a “letter”, designed for Gaelic learners who already have some knowledge of the language. A short vocabulary and comments on points of grammar and figures of speech are included with the text. If you have comments, Ruairidh can be contacted at rodny.macleane@bbc.co.uk. This is Litir 446. Note that there is also a simplified version called An Litir Bheag which is likewise available on the BBC website. Litir Bheag 142 corresponds to Litir 446.

Lorg mi abairt an latha eile ann an leabhar sheanfhaclan. Tha i a’ buntainn air daoine air a bheil cus cabhaig. Tha uiread de chabhaig orra rudeigin a dhèanamh ’s nach eil iad ga dhèanamh cho math ’s a bu chòir. ’S ann à Siorrachd Pheairt a tha i: *Pruidh, deirist, a bhò riabhach! ’S fheàrrd thu buarach!* Tha e a’ ciallachadh “*Come, stand still, brindled cow! You would be the better of a fetter!* Pruidh, deirist, a bhò riabhach! ’S fheàrrd thu buarach!

Air an dearbh latha a leugh mi sin, thàinig mi tarsainn air sreath ghairmean a bhios daoine a’ cleachdadh nuair a tha iad ag èigheachd air beathaichean, agus ag iarraidh orra dhol gan ionnsaigh. Bha iad à Bàideanach. Ri bò, chanadh muinntir Bhàideanach “*Pruidh-dhè*”. Pruidh-dhè.

Chaidh mi gu faclair Dwelly agus bha e ann a sin ceart gu leòr. *Pruidh – call to cattle, cow or calf.* Bha *Pruidh-dhè* ann cuideachd, agus *pruidh-é* agus *pruidh-dhè bheag* a bharrachd air *pruidh seo* agus *pruigean*.

Tha e coltach gun deach na h-abairtean sin bho Ghàidhlig gu Albais no bho Albais gu Gàidhlig, oir tha am faclair Albais agam a’ toirt seo: *Prow, Pru, Prui, Prutchee, Ptru, Ptrui, Ptruch, Ptruchie* agus *Ptrumai* mar dhòighean airson a bhith a’ gairm air crodh – agus uaireannan air each no air eich.

’S e an sgoilear Gàidhlig, Alasdair MacBheathain, a sgrìobh am pàipear mu abairtean à Bàideanach – oir ’s ann à Bàideanach a bha e fhèin. Agus thuirt e rudeigin inntinneach mun fhacal a chleachdadh iad airson a bhith a’ gairm air each. Chanadh iad “*progaidh*”. Progaidh. Thuirt MacBheathain gur ann bhon Albais a thàinig sin don Ghàidhlig, ach gur ann bhon Fhraingis a bha e bho thùs – bho *approchez*.

Cha chreid mi nach eil barrachd sa chumantas eadar a’ Ghàidhlig agus Albais na tha sinn ag aideachadh aig amannan. Bidh sibh eòlach, ’s dòcha, air an fhacal a chleachdas daoine airson bruidhinn ri caora no uan – *ciridh*. ’S ann tric a chuala mi muinntir na Comraich ag èigheachd “*Ciridh, ciridh, ciridh!*” ri caoraich nuair a bha mi òg. Uill, chaidh mi don fhaclair Albais agus bha am facal *K-e-e-r-i-e* ann – *Keerie* — *a call to a lamb or sheep*.

Tha cuid de na gairmean eadar-nàiseanta. Mar eisimpleir, *puisidh* airson bruidhinn ri cat, agus *diug* no *diugaidh* airson labhairt ri cearc. Ach bha abairt inntinneach eile aig MacBheathain airson bruidhinn ri cat no piseag – ’s e sin *stididh* – no uaireannan *tididh* no *stidean* no *stidean*. Bha e fhèin dhen bheachd gun tàinig iad sin bho Albais gu Gàidhlig oir tha *cheet* no *cheetie* ann an Albais a’ ciallachadh cat no piseag. Anns an t-seann Bheurla bha *chit* a’ ciallachadh beathach òg no piseag agus cluinnear *kit* fhathast airson cuilean sionnaich ann am Beurla.

Ach dè chanas sinn ri cù? Uill, tha facal agam a bhios mi ag èigheachd ris a' chù agam agus bidh e an-còmhnaidh a' tighinn thugam. Nise, feumaidh mi ràdh nach eil Beurla aig a' chù agam ann. 'S e cù Gàidhealach a th' ann agus 's e abairtean Gàidhlig an aon fheadhainn air a bheil e eòlach. Mholainn sin do dhuine sam bith agaibh a tha a' beachdachadh air cuilean fhaighinn. Cùm Gàidhlig ris. Cha leig thu leas ach beagan abairtean ionnsachadh, agus tha e uabhasach math airson a bhith a' toirt air clann, aig nach eil ach Beurla, beagan Gàidhlig fheuchainn.

Agus an cù agamsa? Dè dh'èigheas mi ris a bheir e air ais thugam nuair a tha e a' ruith sa phàirc? Dè th' ann ach "Briosgaid!"

* * * * *

Faclan na Litreach: Siorrachd Pheairt: *Perthshire*; Bàideanach: *Badenoch*; pruidh-dhè: *call to a cow*; Albais: *Scots (language)*; Alasdair MacBheathain: *Alexander Macbain*; progaidh: *call to a horse*; ciridh: *call to a sheep or lamb*; puisidh, stididh: *call to a cat*; diug, diugaidh: *call to a hen*; piseag: *kitten*; briosgaid: *biscuit*.

Abairtean na Litreach: ann an leabhar sheanfhaclan: *in a book of proverbs*; a' buntainn air daoine air a bheil cus cabhaig: *it concerns people who are in too much of a rush*; tha uiread de chabhaig orra: *they are in so much of a hurry*; thàinig mi tarsainn air sreath ghairmean: *I came across a series of calls*; dhol gan ionnsaigh: *to go towards them*; airson a bhith a' gairm air crodh: *for calling cattle*; bho thùs: *originally*; cha chreid mi nach eil barrachd sa chumantas eadar X agus Y: *I reckon that X and Y have more in common*; muinntir na Comraich: *the people of Applectross*; cuilean sionnaich: *fox cub*; bidh e an-còmhnaidh a' tighinn thugam: *he always comes to me*; an aon fheadhainn air a bheil e eòlach: *the only ones he knows*; mholainn sin do dhuine sam bith agaibh a tha a' beachdachadh air cuilean fhaighinn: *I'd recommend that to anyone among you who is thinking of getting a puppy*; cùm Gàidhlig ris: *speak [keep] Gaelic to him*; cha leig thu leas ach beagan abairtean ionnsachadh: *you only need to learn a few phrases*; airson a bhith a' toirt air clann, aig nach eil ach Beurla, beagan Gàidhlig fheuchainn: *to make children, who only speak English, try a little Gaelic*; dè dh'èigheas mi ris a bheir e air ais thugam?: *what do I shout to him that brings him back to me?*; a' ruith sa phàirc: *running in the park*.

Puing-chànain na Litreach: The point I make in the Litir about using only Gaelic with your dog, even if you're a learner, is deadly serious. It is a wonderful way of raising awareness in the community, of teaching basic Gaelic to children in a situation that they really enjoy and, of course, of encouraging the use of the language in your household. Here are the basic commands I use (and which I supply – with attached phonetic guide – to the kennels when he goes for a "holiday"): **Suidhe** [SOO-ee] *sit*; **Trobhad** [TROE-ut] *come to me*; **Fuirich** [FOOR-ich] *stay/don't move*; **Thig** [heek] *come with me*; **Laigh** [lie] *lie down*; **Cù math** [Koo MAH] *good dog*; **Biadh** [BEE-ugh] *food*; **Cuairt** [KOO-ursth] *walkies*; **Sìos** [SHEE-us] *(get) down*; **Suas** [SOO-uss] *(jump) up*; **Spòg** [spawk] *(give me your) paw*; and, of course, **Briosgaid!** [BRISK-utch] *come to me – I have a treat for you!*

Gnàthas-cainnt na Litreach: 'S fheàirrd thu buarach!: *you would be the better of a fetter*. 'S fheàirrd thu beagan fois – *you would be the better of a little rest*.

* Tha "Litir do Luchd-ionnsachaidh" air a maoinachadh le Seirbheis nam Meadhanan Gàidhlig.